

LAUDATIO A LA DRA. PILAR BENEJAM ARGIMBAU

AMB MOTIU DEL SEU NOMENAMENT COM A FILLA IL·LUSTRE DE CIUTADELLA

A càrrec de Joan PAGÈS BLANCH, Catedràtic emèrit de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona, Doctor en Ciències de l'Educació i Llicenciat en Filosofia i Lletres (Història Moderna i Contemporània)

Ciutadella, 16 de gener de 2019

Il·lustríssima Sra. Alcaldessa de Ciutadella, Digníssima Corporació Municipal, Honorables autoritats, Senyores i Senyors

Vull començar la meva intervenció felicitant a la Dra. Pilar Benejam i Argimbau per aquest merescut nomenament i agrair a les autoritats de l'Ajuntament de Ciutadella, i en particular a la seva alcaldessa, que m'hagin fet l'honor d'escollir-me com a instructor dels seus mèrits. Una tasca gens fàcil, per altra banda, atès la intensa vida de la Pilar, la riquesa de la seva obra i el meu lligam professional amb ella des de fa més de 40 anys, des que vaig tenir el privilegi de sentir-la i d'aprendre d'ella en una Escola d'Estiu de Barcelona a començaments dels anys 70. Recent llicenciat, tenia necessitat de saber què volia dir fer de mestre i ensenyar ciències socials, geografia i història i la Pilar em va obrir les portes d'un camí que he

compartit amb ella fins avui i que espero seguir compartint encara durant molts anys més que sigui en el terreny de les idees.

No m'ha estat fàcil reflexionar de manera objectiva i desapassionada sobre el seu pensament i la seva obra, però ho he fet amb molt de gust i amb una enorme satisfacció. Revisant els seus treballs he seguit aprenent del seu mestratge. Amb les meves paraules pretenc mostrar una manera de fer, de ser, d'estar d'una de les personalitats més rellevants del magisteri menorquí, català i espanyol, global si em permeten l'expressió, dels darrers temps. Les idees educatives, la concepció del saber i de la ciència, de l'ensenyament de la geografia i de la didàctica de les ciències socials, de la formació de mestres de la Dra. Benejam han estat, son i espero que seguiran essent rellevats i d'una gran actualitat. Tenen un poderós fil conductor i una enorme coherència: els i les mestres i el seu paper en la formació dels nens i de les nenes i dels nois i de les noies. Són idees, a més, pensades per a ser compartides per a tothom, no només per les persones que es consideren expertes en educació, pels pedagogs i les pedagogues sinó pels i per les mestres, pels pares i les mares, pel propi alumnat i pel conjunt de la ciutadania. La Pilar és

d'aquelles persones sàvies que ha tingut i té l'enorme mèrit de saber dir coses complexes de manera senzilla i entenedora.

La meva intenció és parlar-los dels mèrits de la Dra. Pilar Benejam i Argimbau i del recorregut científic i pedagògic d'aquesta menorquina, nascuda a Ciutadella l'any 1937, en plena Guerra Civil, amb una llarga i densa trajectòria professional com alumna, com a mestra, com a pedagoga, com a geògrafa, com a didacta, com a formadora de docents i com a ciutadana del món. Destacaré aquells aspectes més rellevants de la personalitat i del pensament de la Dra. Benejam. Segur que em deixaré moltes coses al tinter (o, ara tocar dir, a l'ordinador). Em centraré en les seves idees sobre l'ensenyament i sobre el magisteri.

1. La seva formació com a mestra

Aquelles persones que, com la Pilar, han fet de l'ensenyament la seva professió tenen sempre present que aquesta es va iniciar el primer dia que van trepitjar una escola com alumna. Tothom té records del seu pas per l'escola, però només aquelles persones que s'han dedicat professionalment al magisteri els utilitzen en la seva pràctica professional.

La formació rebuda i l'experiència viscuda són, per tant, claus per entendre la trajectòria professional de la Dra. Pilar Benejam. Crec que sense una i l'altra moltes de les seves idees i de les seves propostes tant en l'ensenyament com en la didàctica i en la formació de mestres no s'entendrien. Com és sabut, la Pilar va ser alumna d'una escola de Ciutadella i de la Normal de les Illes Balears. El seu pas per ambdues institucions la van marcar i van determinar el seu futur professional. Va deixar les Illes i va aterrar a Barcelona on es va formar, primer com a pedagoga i després com a historiadora i geògrafa. I on es va iniciar en l'ensenyament com a mestra i com a formadora de docents. A Barcelona va trobar respostes a les seves inquietuds professionals. No va ser fàcil però el seu treball a les escoles Talitha i Costa i Llobera li van demostrar que era possible fer de mestra d'una manera diferent del que havia viscut i havia après a la Normal i a la carrera de Pedagogia. I per això es va recolzar en els sabers científics, per una banda, en particular en la geografia, i en les concepcions de l'escola activa, participant molt aviat en l'Escola de Mestres "Rosa Sensat" de la qual ha estat i és, sens dubte una de les figures més rellevants.

El contacte amb la pràctica li ha permès un continu contrast de les seves propostes teòriques amb la realitat. La Dra. Benejam no ha parlat mai d'oïdes quan ha parlat dels i de les mestres, de l'ensenyament i l'aprenentatge de la geografia i de les ciències socials.

Ha mantingut el contacte amb l'escola i els i les mestres al llarg de la seva vida professional. El profund coneixement de la teoria i de la pràctica ha donat credibilitat a les seves propostes i al seu pensament tant quan s'ha referit a aspectes concrets de la pràctica d'ensenyar com als grans principis més pedagògics.

2. L'ensenyament de la geografia i de les ciències socials: finalitats, continguts, mètodes

La Dra. Benejam va poder optar entre ser professora de geografia a la Universitat Autònoma seguint els passos de l'Enric Lluch, geògraf i amic, i pal de paller del Departament de Geografia de la UAB durant molts anys, o ser professora de didàctica de la geografia i de les ciències socials. I va optar per aquest darrer camp seguint, també molt probablement, les consideracions d'Enric Lluch amb qui havia compartit docència a l'Escola Costa Llobera i a "Rosa Sensat".

Em sembla que aquesta decisió va ser presa a partir de dues creences: la importància de la formació dels mestres i el paper que la geografia ha de tenir, i té, en la formació democràtica de la ciutadania, i la necessitat que els professionals de l'ensenyament i, en particular, els formats en geografia, la pensessin també en termes escolars, és a dir, com un mitjà per a la formació ciutadana i no només com un mitjà per la formació de geògrafs.

Les reflexions, les pràctiques i les propostes curriculars en aquest àmbit són una de les aportacions més importants de la Dra. Benejam a l'ensenyament i, de ben segur, tenen molt futur encara.

Per a què ensenyar geografia i ciències socials

Per la Dra. Benejam , l'ensenyament de la geografia i de les ciències socials es clau per a que els nois i les noies construeixin un sistema de significats i desenvolupin unes actituds i uns comportaments basats en els següents valors democràtics: el respecte a la seva pròpia dignitat i la dels altres; l'educació per a la participació; la identificació, la comprensió i la valoració dels trets distintius i plurals de les

comunitats amb les que l'alumne s'identifica i la de les altres comunitats, i la conservació i valoració de l'herència natural i cultural que hem rebut com a llegat. La Dra. Benejam desglossa cadascun d'aquests valors que, creu que són, juntament amb la llibertat i la igualtat, la base de la “*verdadera democracia*”.

Aquesta democràcia exigeix persones ben preparades, conscients de les seves responsabilitats amb elles mateixes i amb els altres. La seva formació des del camp de les Ciències Socials i de la Geografia s'ha de fer amb rigor facilitant-los aquells coneixements i aquelles capacitats que les permetin ubicar-se en el seu món i participar en la seva construcció.

Des dels inicis de la seva professió docent, la Dra. Benejam considerava clau tenir clares les finalitats i els propòsits de l'ensenyament, les raons per les quals valia la pena ensenyar un contingut, un fet, un problema, una situació determinada a uns nois i a unes noies concretes. Per a la Dra. Benejam la comprensió del món, l'adaptació al canvi i la resolució de problemes constituïen l'eix vertebrador d'una concepció educativa coherent i compromesa amb formació democràtica de la ciutadania.

Per aquesta raó la Dra. Benejam demanava seleccionar molt bé els continguts geogràfics i socials escolars. Per aquesta raó també demanava saber combinar l'àmbit de l'experiència dels estudiants, l'estudi de l'entorn, amb l'estudi del món i dels seus problemes. El coneixement de l'entorn, del medi de vida proper, i el coneixement del món es donen la mà en l'obra i en les concepcions de la Dra. Benejam sobre els sabers geogràfics i socials. “*Els límits del medi són*, afirmava l'any 1987, *els límits del món*”. Els problemes del món deixen la seva petjada també en el nostre medi de vida com podem comprovar en l'actualitat en aquest petit i volgut mar nostre.

3. La concepció del magisteri en la Dra. Pilar Benejam

Per realitzar tots els seus projectes , la Dra. Benejam ha cregut i creu en les i les mestres i s'ha dedicat de manera intensiva a la seva formació . El paper de Pilar Benejam ha estat, és i espero que ho seguirà sent, fonamental, en la construcció d'una formació docent democràtica i basada en una defensa de la professionalitat dels i de les mestres.

La Dra. Benejam sempre va reivindicar una formació de mestres d'una durada superior als tres anys i proposava una mateixa carrera per mestres i pedagogs. També ha defensat una formació del professorat de secundària coherent amb el que és la professió d'ensenyar i amb els reptes que l'ensenyament obligatori exigeix.

Uns quants anys després de la seva jubilació, alguna cosa ha canviat tant en la formació de mestres d'infantil i primària – ambdues carreres s'han homologat en titulació i en temps a la resta d'estudis universitaris– com en la formació del professorat de secundària on el CAP ha estat substituït per un màster professionalitzador d'un any de durada. No m'atreveixo a afirmar, però, que les idees de la Pilar Benejam sobre la formació de mestres i del professorat de secundària estiguin massa ben recollides en els seus plans d'estudi. A la Autònoma ho hem intentant i ho seguim intentant.

La Pilar sempre ha defensat que per a ser un bon o una bona mestra s'ha de saber. Ningú pot ensenyar el que no sap. Però també ha defensat que no és suficient el saber per ensenyar bé. Per aquesta raó creu que s'ha de dominar molt bé el que s'ha d'ensenyar però també s'ha de tenir un coneixement profund

de la pràctica d'ensenyar i dels mètodes que fan possible la comunicació entre la persona que sap i la que aprèn.

Els bons mestres no es fan només a la universitat ha dit en més d'una ocasió. També es fan en la pràctica i aprenen uns dels altres com va aprendre ella i hem après molts d'ella i dels companys i les companyes fora de les aules universitàries. Per aquesta raó, la Dra. Benejam defensa que:

- i) el professorat de les Escoles de Magisteri ha de tenir, prèviament, una pràctica docent a les aules que els permetés parlar amb coneixement de causa i no d'oïdes o recordant, només, el seu pas per l'escola quan eren alumnes;
- ii) la formació en didàctiques del professorat havia de recolzar-se en els problemes de la pràctica i havia de dur-se a terme relacionant contínuament la teoria amb la pràctica a través de la figura del propi professorat de didàctica , i
- iii) la relació entre els i les mestres que es formaven i els i les mestres que ja estaven treballant havia de ser molt més directa i interactiva. La Pilar creia –i creu- que els i les mestres han de participar activament en el camp

de la seva formació inicial com passa en la resta de carreres universitàries.

Per tant, la importància de la pràctica en la formació docent és una altra de les idees fortes del pensament pedagògic de la Dra. Benejam. Ella va aprendre a fer de mestra a la pràctica com molts hem après de la seva pràctica i de la pràctica de molts companys i companyes fora de les aules universitàries. Per aquesta raó, la Dra. Benejam va participar, i participa, de la renovació pedagògica, ha valorat l'esforç de molts professionals davant dels reptes de la professió.

La Dra. Benejam va concebre que la formació del professorat de qualsevol etapa educativa s'havia de caracteritzar per dues coses: una continua relació amb la pràctica i l'aprofundiment en aquells sabers fonamentals que qualsevol docent hauria de conèixer per exercir la seva professió des de la pràctica reflexiva. I això volia dir, seleccionar en cura els saber professionals i científics i evitar una gran quantitat d'assignatures que tendissin a la superficialitat més que a l'aprofundiment. Va poder veure materialitzades aquestes idees en la formació de mestres de l'Escola de Mestres "Sant Cugat" , al Departament de Geografia, a la Facultat de

Ciències de l'educació i a l'Institut de Ciències de l'educació de la UAB. I en la creació i consolidació de les didàctiques com a àmbits de coneixement universitaris.

La tasca de la Dra. Benejam en la creació i la consolidació de la Didàctica de les Ciències Socials va més enllà del que ha escrit i pensat. Si existeix un àrea de coneixement anomenada Didàctica de les Ciències Socials en el mapa d'àrees universitàries és degut en gran part a la seva constància i al treball realitzat per ella.

Per la Pilar, la competència didàctica dels i de les mestres i del futur professorat de secundària no podia ser , doncs, només el resultat d'un coneixement teòric i llibresc. La Universitat i l'escola havien de poder treballar conjuntament. I així es va fer a la UAB durant força anys. La Pilar era, simultàniament, una mestra que ensenyava geografia al seu alumnat d'un centre de secundària i formava als futurs docents per ensenyar geografia a partir de la seva pràctica i del seu exemple.

Per cloure

L'obra de la Dra. Benejam és extensa. El seu pensament és ric i variat. És impossible analitzar-lo en profunditat. Algun dia haurà de ser objecte d'una tesi doctoral, sens dubte.

La trajectòria professional, vital també, de la Dra. Benejam es caracteritza, en la meua opinió, pel compromís i la coherència. Compromís ètic, ideològic i polític, professional, amb els nens i les nenes, amb els joves, els i les mestres i amb la formació de mestres, amb l'ensenyament de la geografia i de les ciències socials. En la coherència de les seves idees i d'aquestes i la seva pràctica. També es caracteritza pel seu fort caràcter personal. Benejam ha tingut i té, com la van caracteritzar a *Cuadernos de Pedagogía* en la presentació d'una entrevista “*una mirada crítica y aguda que despierta entusiasmo, pero también la polémica. Algo absolutamente necesario en tiempos de crisis e incertidumbre*” (Cuadernos de Pedagogía, 1994: 84). Però també en temps en els que el cofoisme ens podria portar a una paràlisi perillosa. Per això vull, volem, seguir comptant amb la mirada neta i crítica de la Pilar. I volem, vull, seguir recordant que per llaurar en uns camps tant complexos com el de l'ensenyament i la formació de mestres s'ha de saber quan cal llaurar i com fer-ho per

treure'n més rendiment. En l'ensenyament i en la formació dels seus mestres s'han de tenir ben presents les “*quatre coses importants*” que han caracteritzat el mestratge de la Dra. Benejam (2014): 1) “*Per ser un bon mestre o mestra la primera condició és creure en la dignitat de la professió*”. 2) “*La passió pel coneixement. Els mestres eduquem ensenyant*”. 3) “*La necessària reflexió sobre la pràctica*”. I 4) , i la més important, “*un mestre o una mestra ha de saber que educar és un acte de respecte, d'estimació i d'esperança*”, de compromís, dignitat i d'amor si em permet la Dra. Benejam. Gràcies pel teu exemple i pels teus sabers, Pilar.

Moltes gràcies